

راهکار

پیشگیری از مجازات‌های رالب آزادی در حقوق کیفری و کاهش جمعیت کیفری زندان

موانع ۱ و ۸۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

تألیف و گردآوری :

سید امیر مرتضوی

سید مصطفی شریعتی

سرشناسه: مرتضوی، سیدامیر، ۱۳۴۸-

عنوان قراردادی: ایران، قوانین و احکام Iran, Laws, etc

عنوان و نام پدیدآور: راهکار: پیشگیری از مجازات‌های سالب آزادی در حقوق کیفری و کاهش تورم جمعیت کیفری مواد ۷۹ و ۸۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ / مؤلفان سیدامیر مرتضوی، سیدمصطفی شریعتی.

مشخصات نشر: مشهد: سخن گستر، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۱۵۰ ص.، مصور.

شابک: 978-600-247-769-9

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

داشتن کتابخانه: ص. ۱۳۱-۱۳۳.

عنوان دیگر: پیشگیری از مجازات‌های سالب آزادی در حقوق کیفری و کاهش تورم جمعیت کیفری مواد ۷۹ و ۸۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

موضوع: مجازات‌های جایگزین زندان - - ایران

موضوع: Alternatives to imprisonment in Iran

موضوع: حق جزا - - ایران

موضوع: Criminal law - - Iran

شناسه افزوده: شریعتی، سیدمصطفی - ۱۳۵۹-

رده‌بندی کنگره: ۷۲ / م۱ / ۳۹۲ / KM۱۳۹۲

رده‌بندی دیویی: ۳۴۵/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۲۱۳۶۴

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

ناشر: انتشارات سخن گستر

نام کتاب: راهکار (پیشگیری از مجازات‌های سالب آزادی در حقوق کیفری و کاهش جمعیت کیفری زندان)

تألیف و گردآوری: سیدامیر مرتضوی، سیدمصطفی شریعتی

ویرایش علمی: علی‌واقعی مستشار دادگاه تجدیدنظر استان، حسین مسرور نعیمی دادستان عمومی و انقلاب تربت حیدریه،

دکتر احمد فدوی استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور مشهد

ویرایش ادبی: دکتر محسن لعل‌علیزاده استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور مشهد

صفحه‌آرایی: نفیسه اسماعیلی

امور فنی و ناظر چاپ: حسین عطارباشی

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۷

چاپ: میثاق

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

آدرس انتشارات: (مشهد- خیابان ابن سینا - شماره ۳۳ تلفن: ۳۸۴۳۹۵۵)

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار.....
۱۳	مقدمه.....
	فصل اول / بازات‌های جایگزین و خدمات عام‌المنفعه جایگزین حبس
۱۸	مجازات‌های جایگزین حبس.....
۱۹	انواع مجازات‌های جایگزین حبس.....
۱۹	۱. حبس خانگی.....
۱۹	۲. خدمات عام‌المنفعه.....
۲۰	۳. دوره مراقبت.....
۲۱	۴. جزای نقدی روزانه.....
۲۲	۵. محرومیت از حقوق اجتماعی.....
۲۲	۶- جزای نقدی.....
۲۲	مواد قانونی الزام‌آور راجع به اعمال مجازات جایگزین حبس.....
۲۳	موارد منع اعمال مجازات جایگزین حبس.....
۲۴	تعهدات محکومان به مجازات جایگزین حبس.....
۲۴	تجدید نظر در مجازات جایگزین (تخفیف، تشدید و یا تبدیل مجازات).....
۲۵	ضمانت اجرای تخلف از مجازات جایگزین.....
۲۷	خدمات عام‌المنفعه جایگزین حبس چیست؟.....
۲۸	شرایط و الزامات خدمات عمومی و عام‌المنفعه به عنوان کیفر جایگزین حبس.....

۲۹	مزایای خدمات عمومی رایگان (عام المنفعه) به عنوان کیفر جایگزین حبس.....
۳۰	استفاده از خدمات عام المنفعه در مرحله دادرسی.....
۳۱	استفاده از خدمات عام المنفعه در خصوص نوجوانان بزهکار.....
۳۲	شرایط اعمال خدمات عام المنفعه جایگزین حبس (ماده ۸۴).....
۳۳	مزایای استفاده از خدمات عام المنفعه جایگزین حبس.....
۳۴	سیب ناشی از مجازات زندان بر زندانی.....
۳۴	آسیب های مزاحمت نداشتن بر خانواده زندانی.....

فصل دوم / فواید

۳۶	قانون مجازات اسلامی مسوب ۲-۱۲ (مجازات های جایگزین حبس).....
۴۱	آئین نامه اجرایی ماده ی ۷۹ قانون مجازات اسلامی.....
۴۵	آرای وحدت رویه هیات عمومی دیوان عالی کشور.....

فصل سوم / بخشنامه ها، مکاتبات و فرم های ادار

۵۲	۱- نامه دادستان کل کشور.....
۵۴	۲- نامه رئیس کل دادگستری استان خراسان رضوی به استاندار خراسان رضوی.....
۵۵	۳- مکاتبات و پیگیری های دادگستری کل استان خراسان رضوی.....
۶۸	۵- فرم های اداری.....

فصل چهارم / گزارش آراء صادره

۷۵	آراء صادره مرتبط با مجازات های جایگزین حبس (خدمات عمومی رایگان)
۱۱۵	آسیب شناسی احکام صادره.....

فصل پنجم / پیشنهادها

- ۱۱۹ پیشنهادهای بعضی از دستگاه‌های اجرایی در راستای خدمات عام‌المنفعه جایگزین حبس

فصل ششم / نمودارها و تصاویر

- ۱۲۳ نمودارها
- ۱۳۲ نامه امیر المومنین (ع) به مالک اشتر در خصوص قضاوت
- ۱۳۵ تصاویر
- ۱۴۳ منابع

پیشگفتار

دوام و قوام یک جامعه وابسته به تشویق و پاداش نیکوکاران و مجازات هنجارشکنان است. مجازات موجب می‌شود افرادی که هنجارهای جامعه را بر نمی‌تابند از بیم آن، مرتکب جرائم و اعمال خلاف قانون نشوند و در نتیجه نظم، آرامش و تبیین رهنمای دینی و اجتماعی برقرار شود. ناکافی بودن اعمال مجازات زندان به سبب یکی از مهمترین مجازاتهای کیفری در زمینه بازدارندگی، اصلاح و درمان بزهکاران، آه ووزه پس از پیش مورد توجه قانون‌گذاران و مسئولین دستگاه قضا قرار گرفته است، چرا که ابرار و پیامدهایی دارد که اهداف و اغراض اصلی، که همانا اقدامات تربیتی و اصلاحی است را بطور کامل محقق نمی‌سازد. بدیهی است که این کیفر، تاثیرگذاری کامل را در جهت بازپروری شخصیت فرد محکوم، و بازگرداندن او به اجتماع ندارد و بعلاً ز بهی تکرار جرم و نیز طرد مجرم از اجتماع را نیز به دنبال دارد. از طرف دیگر صرفاً متوسل شدن به مجازات حبس، افزایش جمعیت کیفری زندان، تحمیل مخارج و هزینه‌های سنگین بر دوش قوای قضائیه و مجریه، شیوع بیماری‌های عفونی نظیر ایدز، در زندانها را موجب می‌شود. که همین امر سبب گردیده تا حبس‌زدائی در صدر توجهات برنامه‌ریزان و قانون‌گذاران قرار گیرد و همگی اذعان نمایند که علاوه بر موارد ذکر شده، ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی بر زندانی و خانواده وی را نیز در پی دارد. لذا باید متناسب با خصوصیات و ظرفیت‌های محکومان از توانمندی‌های این افراد به نفع جامعه بهره‌برداری

حداکثری به عمل آید تا زندان تنها جایگاهی برای مجازات و تنبیه افراد شرور و مرتکبان جرائم مهم باشد.

لازم به ذکر است که در خیلی از کشورها با دور اندیشی، تدابیری خردمندانه و با در نظر گرفتن معضلات و پیامدهای ناگوار مجازات حبس، به اصلاح و محدود کردن آن پرداختند و با سر و سامان دادن قوانین و نظام قضایی خود، گام‌های بلندی را در این جهت برداشته‌اند.

با نگاهی کارشناسانه و آسیب شناسانه به موضوع، قلت اثرگذاری حبس در بعضی جرایم ملموس تر مشهود است. و همچنین ضرورت استفاده از جایگزین‌های مجازات حبس، امری غیرقابل انکار و مورد حمایت و پشتیبانی جامعه نیز می‌باشد. قانون‌گذاران و هم چنین سیاست گزاران در دستگاه قضا، در راستای کاهش جمعیت کیفری و پیشگیری از تکرار جرم، در صدد جایگزین‌هایی برای زندان برآمدند که "انجام خدمات عام‌المنفعه" از آن جمله است.

کتاب پیش‌رو توسط همکاران محترم حوزه معاونت اجتماعی و پیشگیری از جرم دادگستری استان خراسان رضوی تهیه و گردآوری گردیده است. امید است مطالعه این کتاب که ماحصل تلاش و اهتمام همکاران محترم قضایی بوده است بتواند در جهت نیل به اهداف دستگاه قضائی و کاهش جمعیت کیفری بر گزار باشد.

علی‌محمد علی

رئیس کل دادگستری استان خراسان رضوی

مقدمه

به منظور اصول احترام به کرامت انسانی، قانون گذار در فصل نهم قانون مجازات اسلامی، م.موب ۱۳۹۲، مجازاتهای جایگزین حبس شامل؛ دوره‌ی مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی روزانه، و محرومیت از حقوق اجتماعی را تصویب نموده است. به نظر می‌رسد این نوع از مجازاتها، بیشتر به منظور کاهش جمعیت کیفری و پیشگیری از تکرار جرم پیش بینی شده است. با این حال، با توجه به اینکه اجرای مجازات‌ها در بستر جرم و در مقابل دیدگان مردم به اجرا در می‌آید و به نوعی در قالب مشارکت مردم جلوه می‌کند، مستحق است که نظام کیفری را تقویت می‌کند. از این رو، اگر اعتماد عمومی نسبت به عملکرد نظام کیفری را تقویت می‌کند. از این رو، اگر اجرای مجازات‌های جایگزین حبس که شامل جرایم سبک پیش بینی شده - به درستی اجرا شود، در این حالت بزه‌کار، با حضور در اجتماع، موقعیت اجتماعی خود را حفظ می‌کند و مانع از وارد شدن خدشه به اصل شخصیت و دادن مجازات‌ها و تحمیل مضاعف کیفر به خانواده مجرم خواهد شد.

طبق رأی وحدت رویه‌ی شماره‌ی ۷۴۶-۱۳۹۴/۱۰/۲۹ هیأت عمومی دیوان عالی کشور، در اعمال مجازات‌های جایگزین حبس، رعایت شرایط و ضوابط در ماده‌ی ۶۴ قانون مجازات اسلامی، از قبیل: گذشت شاکی یا وجود جهات تخفیف، الزامی نیست و دادگاه‌ها مکلفند، در صورتی که میزان مجازات جرم ارتكابی، با مواد ۶۵، ۶۶، ۶۹ قانون مذکور قابل تطبیق باشد، حکم به مجازات جایگزین حبس را صادر کنند. با

لحاظ مراتب پیش گفته، صدور حکم به مجازات جایگزین حبس، الزامی است ولی تعیین نوع آن، بر عهده‌ی قاضی خواهد بود.

تعیین کیفر جزای نقدی و محرومیت از حقوق اجتماعی، به منظور تخفیف و تبدیل مجازات، در نظام قضایی ایران سابقه دارد. دو مجازات دیگر، یعنی دوره‌ی مراقبت و خدمت عمومی رایگان جدید هستند، در رویه‌ی قضایی نیز جایگاه چندانی ندارند. هر چند آیین‌نامه‌ی اجرایی ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی برخی موانع اجرایی را برطرف کرده است، ولی همه‌ی نیاز دستگاه قضایی برآورده نشده است. به همین دلیل این نوع ضمانت اجرا از سری اکثریت قضات با استقبال مواجه نگردیده است.

به عنوان نمونه طبق ماده ۸ آیین‌نامه اجرایی ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی، قاضی اجرای احکام، مسئول کارهای شناخته شده است حال آنکه، تعیین کار از وظایف دادگاه صادر کننده حکم نیست. قاضی اجرای مجازات‌ها، با همکاری دادسرای محل اجرای حکم، وظیفه دارد شخصی را به پذیرنده معرفی کند. این در حالی است که قاضی اجرای احکام، باید ابتدا با رایزنی با اداره‌های دولتی، شهرداری و موسسه‌های مورد اعتماد، فهرستی از مشاغل موجود را تهیه کند و با توجه به آن، کار را میان محکومان توزیع نماید. همچنین به تناسب و اقتضای هر کار، محکوم باید آزمایش‌های پزشکی، استعداد و آزمون توانایی کاری خود را نیز بگذراند. بدیهی است با توجه به شرایط موجود امکان فراهم نمودن چنین تمهیداتی عملاً از عهده‌ی قاضی اجرای احکام به تنهایی خارج است. علاوه بر این مجرمی که برای او حکم کار عام‌المنفعه صادر می‌شود، باید به مأمور مراقبت، به طور پیاپی گزارش دهد. محکوم علیه باید مأمور را از تغییر احتمالی نشانی و محل اقامت خود آگاه کند. وی باید به شمار ساعت‌هایی که در حکم دادگاه تعیین شده، کارهای ویژه‌ای را که انجام آن در زمان مقرر به وسیله مأمور مراقبت تعیین شده است، نیز انجام دهد و گزارش لازم را به

مأمور مربوطه ارائه نماید. در آیین نامه‌ی اجرایی ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی، مأمور مراقبت پیش‌بینی نشده است و این وظیفه به عهده نهاد پذیرنده قرار داده شده است. این در حالی است که مأمور مراقب، باید در محل اقامت مجرم به کار اشتغال داشته باشد یا برای این منظور و به مدت مقرر در حکم، به این کار گماشته شده باشد. این ایراد در اجرای دستورات دوره‌ی مراقبت نیز وجود دارد.

به همین جهت، لازم است برای نظارت بر تمام جنبه‌های کار عام‌المنفعه و دوره مراقبت، ارائه پیشنهادهایی برای اجرای بهتر برنامه‌های پیرامون موضوع اخیرالاشاره، کمیته‌ای با عنوان "کمیته‌ی کار عام‌المنفعه و دوره‌ی مراقبت" تشکیل شود و اعضای این کمیته، مرکب از یکی از قضات، نمایندگان فرمانداری، پلیس، زندان، نهادهای عمومی دولتی و غیره می‌باشد.

لازم به ذکر است که، مدت و ساعات خدمات عمومی رایگان، بر اساس شرایط خاص، شخصیت و پیشینه محکوم، علیه تعیین می‌گردد. این شرایط برای دوره‌ی مراقبت نیز وجود دارد. این در حالی است که طبق ماده ۲۰۳ قانون آیین نامه دادرسی کیفری، مصوب ۹۲، تشکیل پرونده‌ی شخصیت، فقط برای جرایم درجه ۴ تعزیری به بالا پیش‌بینی شده است. با توجه به اینکه جرایم مزبور جایگزین‌های حبس جزو درجات ۶، ۷ و ۸ هستند و در رابطه با این جرایم، برای تشکیل پرونده شخصیت، الزامی وجود ندارد، بنابراین وضع مادی، خانوادگی، اجتماعی، رشک و روان پزشکی متهم برای قاضی روشن نبوده و بدین ترتیب تعیین حکم متناسب برای خدایات عمومی رایگان امکان‌پذیر نیست. به نظر می‌رسد، چون در رابطه با اطفال و نوجوانان، طبق ماده ۲۸۶ قانون آیین دادرسی کیفری تشکیل پرونده شخصیت در جرایم درجه ۵ و ۶ نیز الزامی است، استفاده از این نوع مجازات رایج‌تر است.

بدین سان با وجود اینکه اجرای عملی جایگزین های حبس مشکلاتی دارد، و ممکن است مخومه شدن پرونده های قضایی را به تعویق بیندازد، و اگر مجرم از دستورات دادگاه تخلف نماید مجازات حبس نیز برگشت پذیر خواهد بود، و تأثیری در کاهش جمعیت کیفری زندان نخواهد داشت. قضات دادگستری کل استان خراسان رضوی از نوآوری های قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، نهایت استفاده و بهره را برده اند و با نگاه متعدد و متنوعی را در این زمینه صادر کرده اند که در قالب مجموعه ی کتاب حاضر گردآوری شده است. افزون بر آن، برای اشاعه و ترویج این اقدام ارزشمند، به برخی مبانی آن از منظر نظریات، بخشنامه ها و دستورالعمل ها اشاره شده است.

سید امیر مرتضوی

معاون قضایی رئیس کل دادگستری استان خراسان رضوی

رئیس راجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم